

Christiane Küchler Williams, *Erotische Paradiese. Zur europäischen Südseerezeption im 18. Jahrhundert*, Göttingen: 2004, 232 str.

Iz godine u godinu eksplozivan razvoj interdisciplinarnosti stavlja sve veće izazove pred tradicionalna poimanja razgraničenja između naučnih disciplina. Dostignuti nivo naučne kompleksnosti ultimativno zahtijeva interdisciplinarnu kompletnost autora, te je tako postalo sve teže determinisati naučna djela, u smislu njihove „disciplinarnosti“ pripadnosti.

Pravi primjer ovakvog pristupa je i rad njemačke naučnice Christiane Küchler Williams, *Erotische Paradiese. Zur europäischen Südseerezeption im 18. Jahrhundert* [*Erotski rajevi. O evropskoj percepciji Pacifika u 18. stoljeću*]. Svakako groteskno zvuči ova kvalifikacija – „naučnica“, ali teško je naći precizniju odrednicu za osobu čije je naučno usmjerenje u osnovi apsolutno interdisciplinarno. Da li je Christiane Küchler Williams lingvista, teoretičar književnosti, historičar, sociolog ili čak nešto izvan svega toga? – teško je precizno odgovoriti. Bliže je istini tvrdnja da je ona u izvjesnoj mjeri sve navedeno. Isto se može reći i za njenu knjigu, koja je nastala preradom doktorske disertacije, koju je pod naslovom *Die Entdeckung des erotischen Paradieses. Eine Untersuchung der europäischen Südseerezeption im 18. Jahrhundert* [*Otkriće erotskih rajeva. Istraživanje evropske percepcije Pacifika u 18. stoljeću*] Christiane Küchler Williams odbranila 2001. godine na Northwestern University, u američkom gradu Evanstonu, u okviru predmeta *Njemačka književnost i kritičko mišljenje*. Formalno bi, dakle, ovaj rad trebalo smjestiti u široki dijapazon istorije književnosti. Međutim, on je istovremeno i prvorazredna istorijska studija, sa naglašenim etnološkim izletima. U još većoj mjeri on je precizna sociološka analiza različitih aspekata druge polovine 18. stoljeća, uz brojne aktuelne komparativističke reference. Ipak, iznad svega riječ je o kompleksnom antropološkom djelu, koje vrlo sveobuhvatno objašnjava segment koji se u globalnom književnom, historiografskom i sociološkom miljeu čini sasvim minornim – percepciju najvećeg svjetskog okeana, njegovih ostrva i njihovih žitelja u očima Evropljana 18. stoljeća. Ovakvo kompleksno pozicioniranje, sa antropološkim „finalnim rezultatom“ ne umanjuje značaj svih navedenih sastavnih elemenata studije. U određenim dijelovima oni se skladno me-

đusobno prožimaju, ali ipak dominira precizan pristup, u okviru kojeg se navedena tematika postupno analizira, u okvirima različitih naučnih disciplina.

Autor ne bježi od činjenice da je za ovakvu studiju neophodno razmatranje istorijske pozadine geografskih otkrića na prostoru Pacifika, tokom 18. stoljeća, kako bi se na pravi način shvatile sve dimenzije suočavanja Evropljana sa, za njih u tom trenutku, faktički potpuno novim svijetom i njegovim stanovnicima. Tako, nakon kratkog uvoda (str. 9-14), slijedi prvo poglavlje pod naslovom *Entdeckungsgeschichtlicher Hintergrund [Istorijska pozadina otkrića]* (str. 15-30), u kojem se odmah pristupa pomenutoj historiografskoj analizi. U okviru prvog poglavlja dolazi do još jedne efikasne interdisciplinarnе naučne fuzije – između istorije i geografije. Christiane Kuchler Williams demonstrira odlično poznavanje prostora na kojem se odvija susret civilizacija koji na određen način analizira u svom radu. Ogromnost Pacifika, koji je po površini veći od svih kontinenata zajedno, čini pozornicu pomenutog susreta u osnovi vrlo raznolikom, te i laički posmatrač uviđa da tu nije riječ o jednoličnom svijetu nepreglednih vodenih prostranstava sa tek nekoliko raštrkanih ostrva, nego o vrlo sofisticiranoj mješavini podneblja, rasa i mentaliteta, s kojom su se susreli isto tako međusobno značajno etnički i individualno različiti Evropljani.

Nakon geografskog pregleda i uobičajenog saopštavanja o aktuelnoj demografskoj disperziji (Polinezija, Melanezija, Mikronezija), autor prelazi na razradu motiva koji su doveli do ekspanzije geografskih otkrića na prostoru Pacifika. Tu se u prvom redu analizira mit o *Terra Australis*, zamišljenom kontinentu koji je još od antičkih vremena pa sve do sredine 18. stoljeća raspaljivao maštu evropskih naučnika i moreplovaca. Posebno je važno da autor ističe značaj političkih prilika u Evropi i svijetu, nastao nakon završetka Sedmogodišnjeg rata 1763. godine, odnosno potrebu Francuske da kompenzuje velike teritorijalne gubitke, te Velike Britanije da učvrsti svoju stečenu prevlast u svijetu, kao i kasnije amplitude u tom procesu, nastale britanskim porazom u ratu sa pobunjenim američkim kolonijama i Francuskom 1783. godine. Na kraju se istraživački proces 18. stoljeća adekvatno „zatvara“ sa pojavom trgovačke i misionarske djelatnosti, koje su se rasplamsale tek tokom posljednjih decenija ovdje posmatrane epohe.

Ovakav pristup otkriva historiografsku ažurnost i dodatno potcrtava naučnu utemeljenost ovog rada. Nepobitno je da postoje mnoge teorije, a isto tako i brojni primjeri koji potvrđuju slabost apsolutnog insistiranja individualnog interdisciplinarnog pristupa, jer se, mahom, smatra nemogućim da jedna osoba može u sebi u adekvatnoj mjeri objediniti sve potrebne kvalifikacije i segmente iz različitih nauka, kako bi u svakoj od njih ponaosob postigla potrebnu dubinu izraza. Jasno je da Christiane Kuchler Williams po vokaciji nije striktno istoričar, te da bi za „klasičnog“ istoričara bilo poželjnije da istorijskoj pozadini bude posvećen nešto veći segment, odnosno da

navedeni motivi otkrića budu objašnjeni šire i ilustrativnije. Naravno, to nije primarna namjena ove knjige. Postoje vrlo detaljne studije, upravo o navedenim motivima otkrića, kao što je npr. rad Reinera Jaspersa o pojavi i širenju katoličkog i protestantskog misionarstva na Pacifiku krajem 18. i u prvim decenijama 19. stoljeća (*Die missionarische Erschließung Ozeaniens*, Münster 1972). Samim tim nema potrebe da autor u značajnijoj mjeri skreće sa naslovljene tematike, jer riječ je o evropskoj percepciji Pacifika. Ipak, malo izraženije historijsko uobličavanje kompleksnih procesa koji su ishodili iz neobičnog civilizacijskog susreta ni u ovom slučaju nije pretjerano, kao ni malo veća preciznost u historijskoj deskripciji. Pogrešne opaske kao što je tvrdnja da je prvi Evropljanin koji je ugledao Pacifik 1513. godine, Španac Vasco Nunez de Balboa, to navodno učinio sa obale današnjeg Perua samo su mala ilustracija prisutnih nepreciznosti, ali istovremeno i jedini, zaista ne posebno značajan nedostatak ove knjige. Istorija je u njoj prisutna i nakon prvog poglavlja, i to vrlo intenzivno, jer autor ima zaista izražen osjećaj za epohu koju proučava. Ali kako studija sve više zalazi u sfere književne analize putopisa koje su iza sebe ostavili prvenstveno kapetan Cook (sa sva tri njegova putovanja, 1768-1780), njegovi britanski pretходnici, kapetani Samuel Wallis (1766-1768) i Philipp Carteret (1766-1769), francuski kapetan Louis-Antoine de Bougainville (1768-1771), kao i njihovi saputnici, odnosno kako zalazi u sociološku i antropološku analizu navedenih putopisa, tako rapidno raste i njen kvalitet.

Već drugo poglavlje *Europa und die Fremde [Evropa i strano]* (str. 31-40) maestralno nagovještava dubinu sociološke analize i objašnjava egzotične komponente koje su svijet Pacifika činile tako stranim Evropljanima 18. stoljeća. Autor pravilno uočava sve kontroverze ove interesantne epohe u kojoj su se na vrlo specifičan način sudarali arhaično i moderno, pa između ostalog i vizionarski duh naučnika, istraživača i moreplovaca sa tada tradicionalnom zatvorenosću, samoljubljem i predrasudama mnogih evropskih socijalnih slojeva.

Treće poglavlje *Reiseberichte im 18. Jahrhundert [Putopisi u 18. stoljeću]* (str. 41-51) bavi se pozicijom putopisa na evropskoj književnoj sceni stoljeća koje je s pravom nazvano stoljećem prosvjetiteljstva. Objašnjava se ekspanzija putopisa u globalnim literarnim okvirima, do te mjere da su oni, naročito u Njemačkoj, došli na sam vrh po broju prodatih primjeraka, opet u epohi kada su se prvi put pojavila takva „best-seller“-premieravanja knjižnog tržišta.

Autor tu faktički navodi putopise na koje se poziva u svojoj interdisciplinarnoj analizi. Osim spisa pomenutih moreplovaca posebno mjesto pripada analizi putopisa Georga Forstera (1754-1794), svestranog njemačkog naučnika, koji je, zajedno sa svojim ocem Johannom Reinholdom Forsterom, učestvovao u drugoj, rezultatima najbogatijoj ekspediciji kapetana Cooka, 1772-1775. godine.

Četvrto poglavlje *Die Sonderstellung der Südsee im 18. Jahrhundert* [Posebna pozicija Pacifika u 18. stoljeću] (str. 52-80) prvenstveno razmatra specifičnost poimanja Pacifika u očima Evropljana 18. stoljeća, između ostalog i kroz komparaciju sa shvatanjem Azije, Afrike i Amerike. U ovom segmentu studija uglavnom plove antropološkim vodama, te se daje detaljan uvid u stanje evropske antropologije 18. stoljeća. Posebno se obrađuju antropološke teze o rasama, između ostalog i kontroverzna razmišljanja Immanuela Kanta, te nastanak nove klasifikacije, po kojoj su stanovnici Pacifika posmatrani kao posebna peta rasna grupa čovječanstva. Autor u radu u više navrata ukazuje na sukobe Georga Forstera sa Kantom i drugim naučnicima koji su se intenzivno bavili rasnim teorijama vezanim za Pacifik, a da pri tome nikad nisu ni napustili rodni grad (kao što je upravo bio slučaj sa Kantom i njegovim Königsbergom), a pogotovo nisu bili na samom Pacifiku, te se lično uvjerali kako izgleda rasna šarolikost pacifičkog svijeta.

Peto poglavlje *Traumhafte Südsee* [Divni Pacifik] (str. 81-137) i šesto poglavlje *Die Südsee als Alptraum* [Pacifik kao noćna mora] (str. 138-164) u osnovi predstavljaju intenzivnu hermeneutičku analizu bazičnih putopisnih tekstova. Istovremeno su ova poglavlja postavljena jedno pored drugog da bi se naglasio kontrast u percepciji Pacifika na izmaku 18. stoljeća, kada su se vizije pacifičkih ostrva kao svojevrsnog raja na Zemlji miješale sa zgražavanjem nad kanibalskim ritualima i drugim ranije ne tako poznatim sklonostima žitelja nekih arhipelaga dalekog okeanskog univerzuma.

Poseban segment ovih poglavlja predstavlja razmatranje aspekata seksualnosti u kontekstu globalne percepcije Pacifika tog vremena. Autor, naime, insistira na oduševljenju evropskih mornara odsustvom većine seksualnih tabua kod ostrvljanke, te naglašava da je takva vrsta erotskog voajerizma u značajnoj mjeri doprinijela enormnoj ekspanziji literature o Pacifiku u Evropi krajem 18. stoljeća. Štaviše, pomenuta literatura, odnosno putopisi sami, ponekad su evoluirali u prave pornografske oglede, iz čega autor precizno izvodi zaključke o antropološkoj i sociološkoj stvarnosti Evrope tog vremena, naročito u kontekstu odnosa spolova. Druga strana medalje bila je priča o percepciji pojave raznih spolnih bolesti, u prvom redu sifilisa, te seksualnih „devijacija“, između ostalog i nimfomanije, te homoseksualnosti, koje su izazivale zgražavanje kod „moralno nadmoćnih“ evropskih muškaraca. Sve zajedno otkriva jasno uočljivu dvoličnost u globalnoj evropskoj percepciji, koja je u svakom slučaju, naročito u svojim „prizemnijim“ strukturama bila sasvim jasno inspirisana spolnim šovinizmom.

Posljednje sedmo poglavlje *Die Südsee in der deutschen Literatur des 18. Jahrhunderts* [Pacifik u njemačkoj književnosti 18. stoljeća] (str. 165-213) koncentrisano je na analizu percepcije Pacifika u desetak izabranih tekstova iz njemačke knji-

ževnosti s kraja 18. stoljeća, gdje se Pacifik predstavlja kao mjesto neizmjerne idile, ili se pak govori o njegovoj nesavršenosti i iskvarenosti. Ipak, dominiraju tekstovi u kojima se Pacifik, a naročito njegov najveći biser, Tahiti, stavljaju na pijedestal želja mladih Nijemaca, inspirisanih poletom *Sturma und Dranga*. Pogotovo su bile izražene želje za iseljenjem iz Njemačke na neko od pacifičkih ostrva, te za stvaranjem permanentnih kolonija u kojima bi se za razliku od „trule i reakcionarne“ Njemačke stvarao novi društveni poredak na neuporedivo modernijim osnovama, a upravo bi „savršenstvo“ života sretnih Polinežana poslužilo kao ključni model za takve intencije.

Na kraju još samo opaska da je u hronološkom kontekstu knjiga vezana za razmjerno kratko razdoblje iz epohe pacifičkih otkrića-1766-1780, odnosno za percepciju tog razdoblja oličenu u putopisima (i nekim refleksijama na te putopise) koji su se u Evropi pojavili između 1771. i 1785. Nažalost, takav pristup je implicirao da su u analizi izostavljeni neki od najvažnijih i najilustrativnijih segmenata epohe otkrića, kao što su putovanje po Pacifiku (1785-1788) i tragičan kraj francuskog moreplovca Jeana-Francaisa de Galaupa de Laperousea, (što se samo uzgredno pominje), te pobuna na brodu *Bounty* iz 1789. godine i spektakularan nastavak sage o pobunjenicima na ostrvu Pitcairn, koja, faktički, traje i danas (uopšte se ne pominje). Laperouseov putopis je premijerno objavljen u Parizu 1797. godine, a odmah se pojavio i u njemačkom prevodu. Danas je sasvim dostupan, u više varijanti. Posljednje njemačko izdanje pojavilo se u Stuttgartu 1987. godine.

Iako je prva polovina 18. stoljeća nesumnjivo bila znatno siromašnija otkrićima, teško je potcijeniti značaj nekih ekspedicija, kao što je bilo otkriće Uskršnjeg ostrva od strane holandskog admirala Jacoba van Roggevena 1722. godine. Kompletnost u hronološkom kontekstu dodatno bi zaokružila rad i malo više opravdala „18. stoljeće“ iz naslova.

U svakom slučaju rad Christiane Kuchler Williams predstavlja izvanredan iskorak u interdisciplinarnom istraživanju značajnog segmenta istorije geografskih otkrića, te ukazuje na izuzetne mogućnosti za istraživanje još mnogih drugih, očigledno gotovo nedirnutih istraživačkih polja, naročito nedirnutih sa aspekta efikasne interdisciplinarne analize. Ovakav pristup, ne samo da implicira istraživanje novog, nego s pravom postavlja pitanje potrebe preispitivanja mnogih starih, navodno sasvim egzaktnih saznanja. ■

Boro Bronza